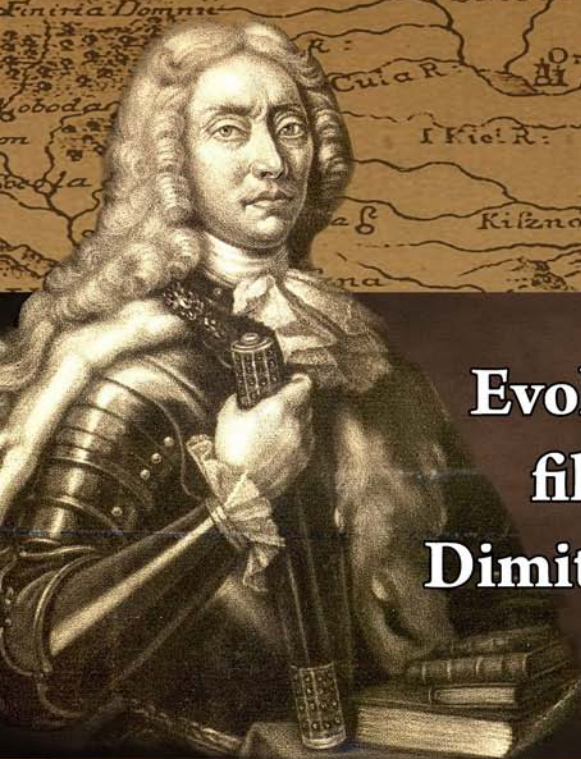

Vasilica Grigoraș

Evoluția ideilor filosofice la Dimitrie Cantemir

Vasilica Grigoraș

**Evoluția ideilor filosofice
la Dimitrie Cantemir**

studiu

Prefață de Costin Tuchilă

București, 2022

Coperta: Rudy Roth

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GRIGORAȘ, VASILICA

Evoluția ideilor filosofice la Dimitrie Cantemir : studiu / Vasilica Grigoraș ; pref. de Costin Tuchilă. - București : Editura Leviathan, 2022
ISBN 978-606-95394-4-6

I. Tuchilă, Costin (pref.)

821.135.1.09

© Vasilica Grigoraș

© Editura Leviathan, 2022

Editura Leviathan aparține Asociației Culturale Leviathan.

Adresa: Str. Gura Vadului nr. 1, bl. G 26, sc. 5, et. 2, ap. 46,
sector 3, 032336 București, România

E-mail: costintuchila@gmail.com; pusa.roth@yahoo.com
leviathan.romania@yahoo.com

Tel.: 0721019223; 0774641519

Adresa web: <https://editura.leviathan.ro>

Toate drepturile rezervate. Orice reproducere totală sau parțială
a acestei ediții se pedepsește conform legilor.

O sinteză binevenită

Poetă, prozatoare, critic literar, Vasilica Grigoraș dovedește o largă cuprindere tematică și diversitate în exprimarea literară, de la cultivarea sistematică a poeziei în stil japonez la jurnalul de călătorie, de la cronică literară la eseu. Este printre puținii autori de haiku-uri care respectă într-adevăr forma și exigențele de conținut ale acestei specii, pentru că mulți doar pretind că scriu haiku-uri. Desigur, vorbind de forma acestui scurt poem tradițional nipon, trebuie adăugat: atât cât poate fi ea transgresată dintr-o limbă complet diferită de cele europene. Vasilica Grigoraș a abordat și alte specii ale literaturii japoneze, senryu (poezie satirică, adesea cu accente de cinism, tot de 17 silabe, ca și haiku-ul) și haibun (îmbinare de proză cu haiku, cu o tematică amplă).

Acum, Vasilica Grigoraș propune un studiu cu rigoare academică, o sinteză binevenită dedicată ideilor filosofice din opera lui Dimitrie Cantemir, într-o măsură o noutate, pentru că sunt foarte puține studiile care se referă numai la filosofia ilustrului cărturar român, „rege între filosofi și filosof între regi”, cum a fost numit. Bună cunoscătoare a întregii opere a lui Cantemir, Vasilica Grigoraș extrage cu atenție din fiecare scriere a savantului ideile care pot contura într-adevăr o concepție filosofică: cea generală despre existență – problema genezei universului, cu oscilațiile și contradicțiile unei „fizici creștine”, Cantemir inspirându-se din concepția filosofului flamand

Jan Baptista van Helmont; problema timpului; teoria cauzalității, în care autorul *Istoriei ieroglifice* se distinge prin elemente de originalitate; trăsăturile gnoseologiei lui Cantemir, „primul gânditor român care a abordat la nivel filosofic problemele cunoașterii”, cu înțelegerea rolului și importanței rațiunii și mai ales evoluția acestor idei de la *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* la *Compendiolum universae logices institutiones* și, firește, teoria asupra logicii. Evoluția este sesizată cu exactitate de autoarea studiului: „Dacă în *Sacrosanctae...* face mari concesii științei sacre, în *Compendiolum...* și *Istoria ieroglifică* [D. Cantemir] exprimă o puternică încredere în posibilitățile de cunoaștere ale omului. În gnoseologie se străduiește să realizeze o sinteză între linia raționalistă și cea empiristă. Aflarea adevărului prin cunoașterea rațională nu este cale speculativă, ci are la bază experiența. În ceea ce privește originea empirică a cunoștințelor se apropie de gândirea empiristă modernă, dar nu merge mai departe.”

Penultimul capitol se referă la *Modelul uman și problematica omului în concepția cantemiriană*, analiză care evidențiază, cu remarci pertinente, faptul că Dimitrie Cantemir a construit o „adevărată antropologie filosofică” – mai mult, detașându-se, astfel, nuanțat de climatul ideologic al vremii sale. El se apropie de teoria determinismului universal, „care în mod natural îl cuprinde și pe om”. Este evident, prin acest exemplu și prin multe altele desprinse din vasta sa operă și reliefate convingător de Vasilica Grigoraș, că Dimitrie Cantemir era „în pas cu cele mai avansate concepții despre omul epocii de la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea.”

Costin Tuchilă

Capitolul 1

REGE ÎNTRE FILOSOFI ȘI FILOSOF ÎNTRE REGI

În galeria marilor personalități și în panoplia valorilor spirituale răsărite în Moldova în ultimul sfert al secolului al XVII-lea și începutul celui următor, Dimitrie Cantemir și opera lui ies puternic în evidență. Oamenii de cultură au fost nu o dată înclinați să vorbească despre acest caracter excepțional al fenomenului cantemirian. Dar, în caracterizarea concepției cărturarului, pe lângă superlative, s-a ținut seama de împrejurările particulare ale epocii și vieții sale. Gândirea și opera sa în care s-a văzut pe bună dreptate întruchiparea prin excelență a sintezei între Orient și Occident, realizată în acel moment în cultura românească, străbat distanța de la scolastică și medievalism întârziat la umanism și la știința europeană modernă.

Domn al Moldovei (1693 și 1710– 1711), cărturar, filosof, etnograf, geograf, istoric, lingvist, muzicolog, scriitor și om politic. Un spirit enciclopedic și primul orientalist

român, Dimitrie Cantemir s-a născut, după anumite izvoare, în satul Silișteni de pe valea Elanului din ținutul Fălciului, actuala comună Dimitrie Cantemir din Județul Vaslui; alte surse susțin că Dimitrie Cantemir s-a născut la Iași, la 26 octombrie 1673, ca fiu al domnitorului Constantin Cantemir și al celei de-a treia soții a acestuia, Ana Bantaș, care descinde dintr-o familie domnească din Lăpușna. Din dorința și ambiția de a fi un domn autoritar, de a statornici o monarhie ereditară în Moldova și din ura și lupta contra marii boierimi, Dimitrie Cantemir și-a „construit” o genealogie care-l face să descindă din cunoscutul han tătar Tamerlan. Strămoșul său tătar a fost încetățenit în Moldova într-o epocă plină de glorie, anume în vremea lui Ștefan cel Mare.

Deși tatăl său era neștiutor de carte, dorește ca fiii săi, Dimitrie și Antioh să se deprindă devreme cu învățătura. În acest scop, în anul 1679, Constantin Cantemir îl angajează pe învățatul călugăr cretan, Irimia Cacavelas, cu studii făcute la Leipzig și Viena, dascăl de limba greacă la Școala Domnească din Iași, autor al unor scrieri originale și traduceri. Un cărturar foarte apreciat al timpului său, rămâne în Iași până pe la sfârșitul anului 1700 ca dascăl pentru copiii domnitorului.

Familia Cantemir l-a prețuit foarte mult, iar bătrânul domn i-a oferit o sală specială în care predă lecții beiza-

delelor. De la cărturarul grec, Dumitrașcu (viitorul domn, dezmiertat în familie cu acest diminutiv) a învățat limbile greacă, slavonă și latină, iar în paralel cercetează asiduu și scrierile în limba română câte apăruseră până la acea dată.

De la mama sa, principele filosof a moștenit dragostea de carte, înclinația spre știință și studiu și de la început s-a dovedit pasionat și dornic să însușească, să acumuleze cât mai multe cunoștințe din varii domenii, deosebindu-se de fratele său mai mare Antioh, despre care Ion Neculce scria: „cinsteș, chipeș, la minte asedzat, giudecător drept [...] nu era prea cărturar, numai nu era prostu”.¹

La 15 ani, în 1688, a fost luat ostatic la Constantinopol, ca zălog al tatălui său pe lângă Înalta Poartă, înlocuindu-l pe Antioh devenit ulterior domn al Moldovei. Aici a luat contact cu cele mai înalte medii culturale. A studiat la Marea Școală sau Academia Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol (aceeași unde a învățat și Nicolae Milescu Spătarul). La studiile teologice se adaugă studii despre cultura clasică greacă și latină, filosofie, medicină, istorie și geografie. Limba de predare era greaca veche. Aici a luat cunoștință și de cultura arabo-turcească, de istorie, teologie, muzică, folclor, datini, credință, intrând în legătură cu învățații turci și deprinzând limbile turcă, persană și arabă. De la „grămăticul”

---

¹ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, ESPLA, 1963, p. 144.

Iecomi, Dimitrie a învățat elemente de filosofie, de la marele dragoman al Porții, Alexandru Mavrocordat obține cunoștințe de filosofie, teologie, fizică și medicină. Cu Vlăsie, Antontoniou și Spandoni învață filosofia lui Aristotel, pe care o va combate mai târziu. De la Hrissant Nottara, viitor patriarh al Ierusalimului, de la Ilie Miniati, episcop de Mesina și Mitrofan Verodiaconul, autor peste ani a unei cronici muntene, învață multe alte discipline. Cărturarul moldovean studiază cu aceeași sârguință și cultura musulmană. Aprofundează și învață temeinic limba greacă, alături de alte limbi orientale. După trei ani de ședere ca ostatic la turci, în 1691 Dumitrașcu se reîntoarce în Moldova și rămâne la Curtea Domnească din Iași, iar un an mai târziu merge cu tatăl său la Soroca pe Nistru, unde se dădea o luptă între turci și poloni. Când Dimitrie împlinește două decenii de existență, tatăl se stinge din viață cu dorința de a avea ca urmaș pe fiul mai mic, care nu rezistă decât trei săptămâni (19 martie–8 aprilie 1693) pe tronul Moldovei, fiind dețronat de Constantin Duca. De acum încep peregrinările cărturarului și astfel parcurge o perioadă de pribegie. Se întoarce la Constantinopol pentru a-și continua studiile, stând la Istanbul, cu unele întreruperi, aproximativ 17 ani, câștigând încrederea otomanilor. Cu prilejul unui război turco-austriac a efectuat o călătorie în Europa Centrală, ajungând și în Banat, la Timișoara. A avut astfel ocazia de a se convinge de unitatea lingvistică a poporului român.

În jurul anilor 1700 revine în Moldova, la Iași, chemat de fratele său Antioh-Vodă, care își însușise întreaga moștenire, lăsându-și fratele mezin într-o „jenă financiară”, de fapt o reală situație materială precară. În același an, Dimitrie se căsătorește cu fiica lui Șerban Cantacuzino, Casandra, care i-a dăruit șase copii (patru băieți: Matei, Constantin, Șerban și Antioh și două fete: Maria și Smaragda).

Deși tânăr, Cantemir Dumitrașcu era o personalitate matură, destoinică, formată printr-o cultură enciclopedică. Marele cărturar umanist este autorul unor opere de importanță epocală.

Prima lucrare de tinerețe, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* este rodul unei bogate instrucții dobândite de la Irimia Cacavelas și în mediul Înaltei Școli a Patrirahiei din Constantinopol. A fost scrisă în română și greacă și tipărită la Iași, în 1698. Această operă este prima scriere românească de teozofie și morală creștină, alcătuită sub îndrumarea lui Cacavelas, care elogiază opera elevului său într-un stil retoric, socotind-o minunată: „împodobită cu ritoricesc meșteșug”. În această lucrare întâlnim disputele medievale despre timp, suflet, natură și conștiință. Dimitrie Cantemir sugerează superioritatea omului asupra celorlalte viețuitoare, face din om un stăpân al lumii, susține superioritatea vieții spirituale asupra condiției biologice a omului, încearcă să definească concepte filosofice și să alcătuiască o terminologie filosofică.

Divanul... reprezintă primul tratat de filosofie morală în cultura română și totodată prima afirmare a crezului umanist al lui Dimitrie Cantemir.

În 1700 scrie în limba latină *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* (*Imaginea de nedescris a științei sacrosancte*). Pe lângă problemele existenței, în această lucrare filosofică abordează și teoria cunoașterii, susținând că originea cunoașterii, nu este nici în rațiune, nici în simțuri, ci în relația cu divinitatea. Încearcă să integreze fizica într-un sistem teist, un fel de împăcare între știință și religie, între determinismul științific și metafizica medievală. Această scriere atestă interesul deosebit pe care-l manifesta Cantemir pentru astrologie și științele oculte, sacre, specifice multor reprezentații ai Renașterii europene.

Scrisă la Constantinopol, din păcate n-a avut soarta pe care o merita. A căzut pradă uitării mai bine de un secol și jumătate, zăcând îngropată în arhivele Rusiei. A fost redescoperită într-un moment de entuziasm al națiunii române (cucerirea independenței) și, abia după încă o jumătate de secol a reintrat în circulație, cu multe imperfecțiuni de editare și interpretări eronate, tradusă în limba română de N. Locusteanu în 1928. Cu toate acestea, rămâne și se impune ca o lucrare valoroasă, fundamentală pentru gândirea românească.

Opera *Prescurtare a sistemului logicii generale* este scrisă în anul 1701 în limba latină cu titlul *Compendiolum universae*

logices institutionis. Este un manual cu definiții sobre, destinat studiului celui care se inițiază în domeniul logicii. Se găsește în manuscris la Moscova și o reproducere la Biblioteca Academiei Române.

La Constantinopol, între 1703–1705 scrie în limba română *Istoria ieroglifică*. Este considerată prima încercare de roman politic-social. Cantemir satirizează lupta pentru domnie dintre partidele boierești din țările române. Această luptă alegorică se reflectă printr-o dispută filosofică între două principii, simbolizate de Inorog și Corb. Scrierea *Istoria ieroglifică* este oglinda propriilor frământări, dar și ale epocii în care boierii și domniii apar sub măștile sălbăticiunilor din pustiuri. Într-un scenariu fabular sunt prezentate luptele politice acerbe dintre boierii munteni și moldoveni pentru ocuparea tronurilor celor două țări. Lucrarea cuprinde cugetări, proverbe și versuri care reflectă influența poeziei populare.

În anul 1710 are loc o cotitură hotărâtoare în viața principelui-filosof. A fost readus pe scaunul Moldovei, dar nu era deloc devotat turcilor. Acum i se deschide un câmp fertil pentru punerea în practică a ideilor sale progresiste și înțelepte. Pentru a-și consolida poziția și pentru a pune în practică o politică antiotomană, Cantemir se sprijină pe Rusia vecină a lui Petru I. La 30 mai 1711, domnitorul adresează populației prima proclamație în care spunea că Poarta se face vinovată de jefuirea și nedreptatea existentă în

țară. Oștile rusești și moldovene se îndreaptă spre Stănileștii Vasluiului. Aici, lupta a durat trei zile, fiind nimicitoare pentru ambele părți beligerante.

După înfrângerea de la Stănilești, principele moldovean, împreună cu oștenii săi și câțiva boieri, după ce și-a luat cu el și familia care rămăsese la Iași a trecut în Rusia, în urma țarului și a pierdut pentru totdeauna domnia. Tot restul vieții, Dimitrie Cantemir avea să-l petreacă în Rusia.

De la venirea sa pe pământul Rusiei, Dimitrie Cantemir a dus mai departe fără răgaz activitatea sa de cărturar, dar principala contribuție directă în folosul Rusiei și al țarului ei este participarea sa activă la războiul dus de Petru I în Caucaz, în 1722.

Una dintre cele mai semnificative lucrări ale lui Dimitrie Cantemir este *Descriptio Moldaviae* (*Descrierea Moldovei*), scrisă în limba latină, în prima parte a șederii sale în Rusia (1714–1716), la cererea Academiei de Științe din Berlin și reprezintă cea dintâi scriere cu caracter științific din istoria culturii românești. A rămas în manuscris și a fost tradusă mai târziu în germană și română. Lucrarea cuprinde trei părți. Prima parte este consacrată descrierii geografice a Moldovei, a munților, a apelor și a câmpiilor. Dimitrie Cantemir a elaborat prima hartă a Moldovei. A prezentat flora și fauna, târgurile și capitalele țării de-a lungul timpului. În partea a doua a lucrării este înfățișată organizarea politică

și administrativă a țării. A făcut referiri detaliate la forma de stat, alegerea sau îndepărtarea din scaun a domnilor, la obiceiurile prilejuite de înscăunarea domnilor sau de mazilirea lor, de logodnă, nunți, înmormântări. În ultima parte a lucrării, există informații despre graiul moldovenilor, despre slovele folosite, care la început au fost latinești, după pilda tuturor celorlalte popoare a căror limbă era alcătuită din limba romanilor, apoi înlocuite cu cele slavonești. Lucrarea prezintă interes nu numai pentru descrierea geografică sau politică bine documentată, ci și pentru observațiile etnografice și folclorice. Dimitrie Cantemir a fost primul cărturar român care a cuprins în sfera cercetărilor sale etnografia și folclorul. Viața lui Constantin Cantemir, zis cel bătrân, domnul Moldovei (*Vita Constantini Cantemyrii, cognomento senis, Molddaviae principis*) este o cronică a Moldovei, în care figura centrală este tatăl său. Originalul lucrării nu s-a păstrat, ci doar o prelucrare făcută în limba rusă și latină, tipărită la Moscova, în 1783.

În cartea *Evenimentele Cantacuzinilor și Brâncovenilor*, scrisă în limba „moldavă”, apoi tradusă în rusă, germană, greacă, Cantemir voia să atragă atenția că doar el merita tronul, chiar și în Țara Românească. *Istoria Imperiului Otoman*, redactată în limba latină, *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae (Istoria creșterii și descreșterii curții otomane)*, a fost scrisă între 1714 și 1716. Cantemir

o intitulase *Istoria pentru creșterea și descreșterea Curții aliosmănești*. Este tradusă în principalele limbi occidentale (engleză, franceză, germană), limba rusă, limba română ș.a., fiind principalul izvor de informare despre istoria turcilor care i-a adus lui Cantemir faima de istoric european. Cartea are două părți în care, Dimitrie Cantemir a relatat istoria imperiului otoman și a analizat cauzele care ar fi putut duce la destrămarea sa. A insistat și asupra posibilităților popoarelor asuprite de a-și recuceri libertatea.

Lucrarea *Hronicul vechimii romano-moldovlahilor*, a cărei primă versiune a fost *Historia Moldo-Vlachica*, scrisă în română (1719–1722), cuprinde istoria noastră de la origini până la descălecare. Susține ideea cronicarilor de origine comună a tuturor românilor și de continuitate a poporului român în Dacia. Pentru scrierea acestei lucrări, Dimitrie Cantemir a consultat peste 150 de izvoare române și străine în limbile latină, greacă, polonă și rusă.

În 1722 scrie *Sistemul sau întocmirea religiei muhommene-dane*, în limba latină și tradusă în rusă și română, tipărită din porunca țarului Petru I. Această carte, alături de *Istoria Imperiului otoman*, îl situează pe Cantemir printre marii orientaliști, conținând date prețioase despre istoria, științele naturii, religia, magia, ereziile, educația, ospitalitatea, datinile, obiceiurile și sărbătorile popoarelor musulmane.

Monarchiarum physica examinatio (*Cercetarea naturală a monarhiilor*) este manuscrisul unei lucrări filosofice scrisă

în limba latină și înmănată țarului cu ocazia pronunțării panegiricului de către fiul său Șerban. În limba turcă scrie *Cartea științei muzicii (Kitab-i-musiki)*, una dintre primele lucrări ale savantului domnitor, concepută în perioada vieții acestuia la Istanbul. Lucrarea cuprinde un studiu aprofundat al muzicii otomane laice și religioase, savantul punând în discuție importanța muzicii religioase și influențarea acesteia de către muzica bisericească bizantină. Studiul se referă la compozitorii otomani, cuprinzând ilustrarea curențelor și tematicilor, exemplificate printr-o redare a notelor și gamelor într-un sistem de note. Este prima lucrare dedicată muzicii, concepută într-un stil savant. Finalul studiului este însoțit de o culegere de melodii a diverselor compoziții, precum și un număr de 20 de creații proprii. Datorită acestei lucrări, Dimitrie Cantemir a intrat în istoria muzicală a Turciei ca fondator al muzicii laice și cunoscător al celei religioase sub numele de *Cantemiroglu* (fiul lui Cantemir).

Dimitrie Cantemir primește diploma de membru al Academiei de Științe din Berlin, în care se sublinia deosebita prețuire a domnitorului moldovean, „prea seninul și înălțatul Dimitrie Cantemir, principe al imperiului rusesc și domn ereditar al Moldovei, printr-o pildă pe cât de demnă de laudă, pe atât de rară și-a închinat numele ilustru cercetărilor științifice și prin adeziunea la societatea noastră a dobândit o strălucire și o podoabă unică. Recunoaștem cu venerație bunăvoința principelui față de noi și față de studiile noastre”.

Elocvent pentru cunoașterea și admirabila apreciere a lui Dimitrie Cantemir de către Academia din Berlin, condusă de filosoful Gottfried Wilhelm von Leibniz (unul din întemeietorii iluminismului german și important continuator al cartezianismului) este prezentarea atmosferei în care a fost primit marele cărturar și ilustrul erudit român în prestigioasa Academie berlineză: „La o ședință a Academiei din Berlin, din 11 iulie 1714, urmau să fie aleși câțiva noi membri.

– Propun ca membru de onoare al Academiei noastre să fie ales învățatul Demetrius Cantemir, a deschis ședința filozoful Leibniz.

– Pentru care merite, baron Leibniz?!

– După părerea mea, la ora actuală Demetrius Cantemir e unul din cei mai de seamă învățați din lume. A scris multe și felurite cărți, între care o istorie a turcilor. A compus cărți de filozofie. E un foarte bun matematician. A inventat un aparat pentru calcule la Moscova, unde se află acum. Turcii îl socot cel mai mare compozitor al lor.

Mai cunoaște, domnilor, zece limbi. Scrie în limbile latină, greacă, turcă, rusă, română.

– Și cine e acest Cantemir. E un neamț?

– E un moldovean.

– De unde?

– Din Moldova.

– Propun să fie pus la vot numele lui.

Toți academicienii au votat unanim pentru Dimitrie Cantemir membru de onoare al ei, l-a numit în diploma pe care i-a trimis-o «rege între filozofi și filozof între regi» – calificativ pe care fostul domn al Moldovei l-a purtat cu mândrie toată viața. Avea abia 24 ani și trecea de pe atunci drept un mare savant”, ne spune cronicarul moldovean Ion Neculce.

Cantemir a fost apreciat de Academia de Științe din Berlin nu numai în timpul vieții sale, ci și după moarte, lucrările sale fiind citate în diferite reviste de specialitate și traducându-i-se principalele lucrări în limba germană: *Incrementa atque decremienta aulae othomanicae*, Hamburg (1745) și *Descriptio Moldaviae*, Hamburg (1771). Primul academician român, cunoscut în cercuri din ce în ce mai largi în Rusia, ca și în lumea științifică europeană, în 1721 este chemat la Petersburg devenind sfetnicul și colaboratorul țarului în cărmuirea Rusiei. Astfel a intrat în micul număr de demnitari, care împreună cu țarul au inițiat reformele sociale, administrative și militare din Rusia acelei vremi. În fruntea Senatului, propune acestuia, la sfârșitul anului 1721, acordarea lui Petru I a Marelui titlu de „Tatăl patriei, împărat al tuturor Rusiilor”. Acest titlu permitea prezența Rusiei în Europa ca putere egală cu cea mai mare împărăție a vremii de pe continent. Ultima manifestare politică a domnitorului

moldovean a fost participarea sa la Campania lui Petru cel Mare în Caucazia, în anul 1722. În timpul acestei campanii, diabetul de care suferea se agravează și este nevoit să se întoarcă la moșia sa de lângă Moscova. Se stinge din viață la 21 august 1723, în Dmitrovsk (Dimitrievka), la numai 49 de ani. Este înmormântat cu simplitatea dorită la Moscova, în biserica zidită de el în curtea mănăstirii grecești, alături de cei dragi: prima soție Casandra, fiica sa Smaragda, fiica sa Maria (moartă mai târziu, în 1757). Astfel s-a încheiat viața uneia dintre cele mai mari personalități ale culturii și spiritualității românești de la hotarul secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. În 1935, în condițiile în care între România și fosta Uniune Sovietică s-au stabilit relații diplomatice, osemintele distinsului om politic și ilustru cărturar, Dimitrie Cantemir au fost aduse în țară și înhumate la biserica Mănăstirii Trei Ierarhi din Iași.

Dimitrie Cantemir rămâne pentru totdeauna în conștiința umanității, Domn luminat și devotat țării Moldovei în două rânduri, spirit enciclopedic, mare cărturar al umanismului românesc și primul orientalist român, filosof, etnograf, geograf, istoric, antropolog, scriitor, cartograf, lingvist, muzicolog, compozitor. Prin prodigioasa lui activitate, reprezintă în cultura românească un moment hotărâtor în evoluția spre lumea modernă. A fost un deschizător de drumuri în multiple domenii de creație, un spirit care res-

piră atmosfera intelectuală a Europei. Dimitrie Cantemir este cel mai de seamă gânditor umanist român și totodată autor al primelor scrieri filosofice originale românești. Este figura luminoasă din perioada feudală a literaturii române și rămâne un precursor al gândirii științifice moderne prin scrierile sale, simbol al umanității în ascensiune spre lumină și progres. Concepția despre lume a lui D. Cantemir a cunoscut de-a lungul vieții cărturarului o evoluție în direcția accentuării tendințelor laice și raționaliste. Lucrările sale de tinerețe, deși plătesc tribut teologiei și scolasticii, mărturisesc despre contactul autorului lor cu știința și filosofia Renașterii și cu raționalismul aristotelic.

Referindu-se la locul și importanța lui Dimitrie Cantemir în cultura românească, George Călinescu îl descria drept „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru”, iar Zoe Dumitrescu-Bușulenga afirma: „Cantemir a fixat un tip de intelectual plurivalent. Nota originală pe care o aduce Cantemir în epoca sa este cutezența intelectuală.”

Recunoscându-i erudiția și multilateralitatea, turcii au transformat palatul din Istanbul în care a locuit Domnitorul moldovean timp de 22 de ani în muzeu, iar un parc istanbulian îi poartă numele.

S-a bucurat de vădită apreciere și în Rusia, mărturisire a istoricului rus Dmitri Bantâș-Kamenskii în *Dicționarul*

oamenilor însemnați ai țării rusești (Moscova, 1836, vol. III). În opinia acestuia, Dimitrie Cantemir era „cel mai învățat bărbat în Rusia din timpurile lui Petru cel Mare. Cunoștințele lui vaste în limbile persană, arabă și turcă, veselia desăvârșită în conduită și convorbiri i-au atras iubirea tuturor societăților a căror podoabă a fost”.

Capitolul 2

CONCEPȚIA LUI DIMITRIE CANTEMIR DESPRE EXISTENȚĂ

Încă din tinerețe, studiindu-l pe filosoful și medicul flamand Jan Baptista van Helmont, Cantemir vădește interes pentru natură. În opera *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago* (*Imaginea de nedescris a științei sacrosancte*), abordează cu îndrăzneală problemele cosmogoniei, ale timpului și vieții, ale specificului omului, încercând să integreze fizica, întemeiată pe recunoașterea determinismului natural, într-un sistem teist.

Scrierea *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* este o încercare de a dovedi că morala religioasă tradițională este dominantă, iar *Compendium universae logicae institutiones* (*Prescurtare a sistemului logicii generale*) este un exercițiu școlar sub influența lui Cacavelas.

Se poate vorbi la Cantemir și de o activitate ce poartă amprenta maturității. Aceste etape ale creației cantemiriene

au trăsături specifice, dar fără o contradicție de fond între o epocă și alta. Epoca maturității este marcată de *Istoria ieroglifică*, roman autobiografic în care oglindește viața social-politică din acea vreme, având prilejul să facă diverse reflecții și să exprime idei dintr-o serie largă de domenii: filosofie (ontologie, gnoseologie, logică, psihologie), literatură (teoria literaturii) și domeniul social politic.

În ontologie și în filosofia naturii, domenii care angajează mai direct bazele concepției despre lume, Cantemir s-a desprins mai greu de ideile teologice. Lucrul acesta este valabil mai ales pentru literatura de tinerețe, *Sacrosanctae...*, singura în care autorul încearcă o expunere sistematică a unei filosofii a naturii și a unei ontologii. În operele de mai târziu, în care găsim câteva elemente de filosofie, se constată o accentuare a tendințelor laice, o oarecare apropiere de neoaristotelism, fără ca ideile din *Sacrosanctae...* să fie cu totul părăsite.

În problemele de importanță majoră, precum raportul dintre Dumnezeu și natură, dintre providență și determinismul natural, principiile filosof va evita până la sfârșit conflictul cu teologia. El nu dorește și nu urmărește să ajungă la libera cugetare, la critica directă a religiei, ci preferă calea separării planului științific de cel teologic.

În deplin acord cu epoca plină de frământări și schimbări social-istorice și culturale, opera cantemiriană este deosebit

de complexă, de aceea este greșită abordarea ei unilaterală. Se impune o analiză completă pentru evidențierea ideilor care au ajutat gândirea românească să ia un contur modern, este necesar să se ia în considerație opiniile și ideile de la începutul creației și concepției pe care gânditorul și le formează și ideile noi pe care le aduce. Fără a se nega faptul că Dimitrie Cantemir a fost educat în spiritul ortodoxismului, se poate afirma pe bună dreptate că ideile și părerile filosofului se încadrează în gândirea modernă: „Ele au intrat în urzeala gândirii românești moderne de factură iluministă.”²

În domeniul ontologiei, trecerea lui Cantemir spre gândirea modernă se efectuează în așa fel încât punctul de plecare nu este niciodată părăsit.

2.1 Încercare de explicare deistă a creației universului

În explicarea naturii, Cantemir se bazează pe determinismul natural alături de un sistem teist. O asemenea încercare de a concilia fizica și teologia, de a construi o fizică creștină duce inevitabil la contradicții și oscilații. La vremea aceea, ele izvorăsc și din dificultatea de a pune de acord determinismul natural cu atotputernicia divină.

---

² Nicolae Trandafiroiu, *Elemente de gândire modernă la Dimitrie Cantemir*, Cluj, 1974 (extras din „Studia Universitas Babeș Bolyai”).

Dimitrie Cantemir se inspiră din doctrina filosofului flamand Van Helmont, iar solidaritatea deplină față de acesta se afirmă în mod deschis în cartea a doua a operei *Sacro-sanctae...*, în care tratează despre geneză, mai precis despre materie, despre alcătuirea și originea ei.

Van Helmont afirmă, ca și Thales, că apa este principiul tuturor lucrurilor. El face experiență cu o salcie, pe care o udă mereu și, întrucât salcia crește, trage concluzia că apa se transformă în fibră lemnoasă. Experiența rămâne celebră, cu toate că are un caracter speculativ și naiv. Pe lângă apă, filosoful flamand admite și aerul ca element primordial, dar precizează că acesta nu trebuie confundat cu gazul. Focul, în concepția sa, nu este nici element, nici corp, ci o forță distructivă a corpurilor, efectul și nu cauza vieții. Ceea ce animă materia pasivă și inertă sunt „arheii”, care dau viață. Fiecare organ al corpului are arheul său (forța sa vitală), există un arheu al stomacului, unul a inimii etc. Acești arhei nu trebuie să fie despărțiți, de aceea Van Helmont mai imaginează un arheu central care domină și coordonează totul prin intermediul funcțiilor organelor. Transformarea materiei are loc prin intermediul „fermenților”, există un ferment universal care este lumina vitală și fermenți particulari. Pentru a explica mișcarea, Van Helmont face apel la un al treilea principiu, *forța impulsivă* sau „blas”. Blasurile au grade diferite de demnitate, cele înalte se întâlnesc la aștri

și la oameni și pot fi naturale sau involuntare și voliționale, care asigură libertatea omului. Viața se datorează sufletelor, pe care le numește „spirite” la om și „suflete senzitive” pe cele comune omului și animalelor.

Dimitrie Cantemir împrumută terminologia lui Van Helmont și o folosește metodic și strict, adică într-o expunere sistematică, unitară, pe când la filosoful flamand teoriile în care apar „elementele”, „arheii”, „blasurile”, „sufletele” se regăsesc în mici tratate independente cu mici reveniri și variante. Influențat de Van Helmont, Cantemir se situează în mai multe rânduri în afara versiunii biblice a creației lumii din haosul primitiv (când Dumnezeu nu coborâse, și unde nu e Dumnezeu, este haos), parcurgând șase etape. Abisul de care vorbește Biblia este apa primordială, iar spiritul divin este de fapt aerul.

În concepția lui Cantemir, înainte de prima mișcare a universului existau gaz, aer și spațiu. Întunericul este despărțit de Dumnezeu când apar timpul ca eternitate și mișcarea. Aerul constituie firmamentul sau cerul care separă apele de ape, unele rămânând deasupra cerului, iar altele adunându-se dedesubtul lui, sub forma unui glob apos.

Apa preexistă creației. Haosul primitiv nu este neantul absolut, nu este negația oricărui existent și după cum afirmă filosoful român, nu este „nimicul” negativ, ci numai „nimicul” privativ. Haosul este același lucru cu abisul

primitiv, cu apa abisală: „Haosul tău, gazul meu și abisul doctrinei sacre sunt unul și același lucru, Cărțile sfinte din cauză că sunt oculte, tu din cauza neștiinței, iar eu din pricina lipsei cuvântului etimologic îl numim apă.”³

Precizarea sensului terminologic al acestui cuvânt are ca scop împlânzirea bisericii. Apa abisală nu este densă, condensată pentru că este lipsită de cele trei dimensiuni ale corpurilor. Dimitrie Cantemir o consideră elementară fiindcă există înaintea tuturor corpurilor și este lipsită de cantitate, calitate și de situație locală. Apa este elementul pasiv și primar care preexistă materiei, stă la baza creației, dar în indeterminarea ei, ea nu este agent, ci pacient, nu ea acționează, ci asupra ei se acționează.

Dimitrie Cantemir nu are o opinie certă în ceea ce privește creația apei. De asemenea gazul apelor nu este materia aceea încă neîncepută, ci o ființă creată. Deci, s-ar putea spune că apa a fost creată înaintea creației, dar nu este precizat nicăieri faptul că elementul primordial ar fi fost și el creat de Dumnezeu. Cantemir nu-i conferă eternitatea în mod explicit.

Prin despărțirea apei de pământ se formează globul pământesc „prin coagulare din cele umede precum cașul

---

³ Dimitrie Cantemir, *Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago (Imaginea de nedescris a științei sacrosancte)*, traducere de Nicodim Locusteanu, *Metafizica*, Editura Ancora, 1928, p. 153.

din lapte”⁴. Simultan se produce sub acțiunea directă a forței divine o condensare a globului apos prin interpenetrarea atomilor de apă. Acum apare mișcarea globului ce dă naștere vidului care este necesar mișcării. Vidul nu este anterior creației, el se află între lucrurile create, deoarece este condiția mișcării corpurilor. Dacă creatorul nu ar fi introdus în univers, ca o parte constitutivă a acestuia, mișcarea creaturilor ar fi fost imposibilă, căci plenitudinea spațiului implică mișcarea ființelor „în același timp și în același fel”⁵.

Deoarece aerul nu intră în funcție decât în momentul facerii lumii și din faptul că nu se combină cu apa, Cantemir trage concluzia că acesta nu este element prim ca apa. Nu spune nici despre aer că a fost creat și nu-i atribuie nici lui eternitatea. Dacă Dimitrie Cantemir ar fi afirmat că apa și aerul, principii necreate din natură sunt eterne, ar fi recunoscut eternitatea materiei și ar fi intrat în conflict cu ideile sale religioase și bineînțeles cu biserica. Nu putea să acorde apei și aerului un loc deslușit în creație, ci spune că sunt servitori ai creatorului, „iar nu autori sau cauze”⁶.

Din aer se crează Soarele, Luna și celelalte corpuri cerești, Lumina primordială „lux” se concentrează în discul solar sub formă de „lumen”, celelalte corpuri căpătându-și lumină

---

⁴ Ibidem, p. 70.

⁵ Ibidem, p. 72.

⁶ Ibidem, p. 86.

de la Soare. Uriașa întindere aeriană care era cuprinsă în bolta cerească s-a adunat într-un singur loc, iar elementul aerian simplu, printr-o forță supranaturală a căpătat o formă cristalină „lux universală”. De aici a iluminat corpurile simple transparente.

Dintre corpurile cerești, două sunt mai însemnate: Soarele a cules în sine toată strălucirea, a despărțit ziua de noapte, a iluminat celelalte corpuri, a încălzit arheii pentru a-i pune în mișcare și Luna care stăpânește noaptea, iar mișcarea sa „...restituie primei purități apa elementară”⁷.

Fermentații primesc din afară puterea de mișcare indiferentă primitoare de căldură, iar puterea „succitativă” o au în sine. Arheii mișcați de puterea fermenților au primit ordinul să specifice figurile lucrurilor și să le păstreze neschimbate până la sfârșitul perioadei de mai înainte determinate.

În concepția filosofului român, arheii acționează din ordinul divinității care le dă forma proprie și-i conduce la perfecțiune. Ei pot săvârși formele, dar nu pot fi cauza lor. Cu ajutorul forței fermenților și al organului arheilor, apa ia diverse forme: lichidă, elementară, se transformă în substanțe solide concrete, în specii, figuri și forme de ierburi, lemne, metale. Nu arheii produc forme, ele sunt create supranatural, iar arheii le aduc în stare de existență.

---

⁷Ibidem, p. 75.

Dimitrie Cantemir îl combate pe Aristotel în ceea ce privește principiile lucrurilor naturale, adică materia, forma și absența. Nu este de acord cu creația ex-nihilo pentru că așa cum mărturisește, din nimic nu se poate crea nimic, ci în locul subiectului vine elementul apei inerente, în locul perfecțiunii vin arheii, iar formele sunt transmise de creator. În sprijinul celor susținute, afirmă că cine presupune în mod natural că prin privațiune și prin concepția „nimicnicității” un lucru natural este așa cum e și sensibil, acela n-a conceput și n-a cunoscut nimic natural și nimic sensibil.

Prin introducerea arheilor, Cantemir cade într-o confuzie gravă. Dacă Dumnezeu nu l-a creat pe omul Socrate, pe omul Callias, deci nu l-a putut crea nici pe omul Adam. Această contradicție nu-l derutează să afirme hotărât că divinitatea l-a creat pe Adam după chipul și asemănarea sa, din huma pământului. Dumnezeu, cauza tuturor lucrurilor, însuflețește un corp material de mică proporție care creștea din îndemnul plăsmuitorului și a ajuns Adam. Acesta domnea în libertate și porunca celor de sus prin puterea intelectuală ce i-a dat-o tatăl său și celor de jos prin actul material.

În explicarea creării femeii, Cantemir se bazează pe argumente biblice. Dumnezeu a trimis o amorțeală lui Adam, iar dintr-o coastă a sa a creat o fecioară asemănătoare bărbatului, distinsă de celelalte creațiuni. Ambele sexe

au fost numite să trăiască liber în paradis, în liniște și pace, în fericire și bună înțelegere. Ei comandau tuturor, dar trebuiau să se ferească să mănânce din mărul oprit pentru a nu cunoaște Binele și Răul. Omul este creat nemijlocit de divinitate, pe când celelalte făpturi au fost create mijlocit din poruncă divină. Cantemir socotește că omul trebuie să întrecă toate făpturile și să fie mai presus de orice lucru.

Teoria arheilor este potrivnică atomismului materialist, având o tentă net idealistă. Cantemir privește cu spirit critic cauza materialistă aristotelică, considerând că materia în concepția Stagiritului este himerică, este un subiect inconsistent, o esență neexistentă.

Încercând să corecteze aristotelismul, îl împinge pe poziția idealismului platonice, iar el se situează chiar pe locul lui Aristotel, întrucât arheul nu este altceva decât cauza formală sau informată aristotelică. Nici Van Helmont nu rezolvă această problemă, doar Francis Bacon consideră că materia este activă și nu poate fi despărțită de mișcare. Materialismul baconian rămâne totuși un materialism metafizic.

După ce a zidit lumea în șase zile, Dumnezeu s-a odihnit și nu s-a ocupat de treburile ei. Cantemir separă categoric ființa divină de ființele lumești, prima fiind exterioară și anterioară. Cele posterioare lui Dumnezeu sunt creaturile pe care prin eterna predestinație, providența le-a așezat în timp după placul său și le-a produs pe toate după atot-

puternicia sa în ordinea voită a creării și firilor. Lumea e una singură îmbrățișând în întreg universul toate genurile, speciile și individualitățile creaturilor, atât cerești, cât și pămânești, vizibile și invizibile. Fiecare individualitate are diverse și diferite specificări și prin propriile lumini sunt iluminate și calitativ calificate. Dumnezeu a poruncit începerea zidirii creaturilor atunci când i-a plăcut eternității sale, a creat ființele după cum a voit și când a voit, dar a creat un singur univers, un singur tot. Între creatori și creație nu mai este nicio legătură, fapăturile fiind riguros supuse unei predestinații. Teoria lui Cantemir este numai în aparență ortodoxă, ea deschide de fapt drumul unor interpretări deiste răspândite în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Această concepție recunoștea existența lui Dumnezeu numai ca o cauză primară, impersonală a universului și care admitea că lumea este supusă acțiunii legilor naturii. Credință în existența unei ființe supreme, principiul și sursa oricărei realități, dar care nu intervine în ordinea naturii.

Deismul secolului al XVIII-lea căuta să-l valorifice pe Dumnezeu pe o linie nouă, voia să-l scoată din treburile omenești. În concepția lui Cantemir creația este etapa inițială în care supranaturalul își încheie sarcina, iar natura își desfășoară forțele în vederea împlinirii în cadrul existențelor individuale, contingente și coruptibile.

Latura deistă a filosofiei secolului al XVIII-lea supără pe reprezentanții bisericii, deoarece Dumnezeu este scos din desfășurarea treburilor lumești și, de aici, se trăgea concluzia că nici biserica nu mai trebuia să se amestece în viața de toate zilele a oamenilor. Creației nu i se poate concepe nicio intervenție supranaturală nici măcar în sensul îmbunătățirii ei, deoarece Dumnezeu a prevăzut de la început totul, nu mai este nevoie să modifice nimic în ordinea naturală.

Filosoful român nu poate asimila atomismul și rămâne în limitele idealismului. Deși vorbește în *Istoria ieroglifică* de vârtejul atomilor în agregatele materiale, iar unitatea și continuitatea de existență a ființelor corporale îi apar ca un fel de echilibru în contrast cu jocurile atomilor constitutivi, el explică în același pasaj nașterea și distrugerea ființelor prin simple agregări și dezagregări atomice. Cantemir se arată alarmat de caracterul finalist al atomismului orb. Respingând atomismul, filosoful consideră că intră în conflict cu preștiința astrologilor pe care nu o prețuiește datorită caracterului ei ateist și materialist. În concepția cantemiriană lumea este supusă unor legi necesare, ascultând doar de providență și de viața liberă a omului. Natura este supusă acestor două puteri fiindcă nu dispune de o forță cârmuitoare proprie: „Sunt deci numai două monarhii. Așa ne învață știința sacră. Însă unii luându-se după dascălii profani au introdus alături de orânduirea providenței divine și de

închinarea voinței libere, unele monarhii fictive ca bunăoară întâmplarea, norocul, ursita și alte asemenea plăsmuiri de cuvinte deșarte ale născocirii mortifiere.”⁸

Cu toate criticile pe care le aduce Cantemir filosofiei Stagiritului, este înclinat să-și reprezinte schimbarea drept trecere a materiei de la potențial la actual. Este nemulțumit de faptul că procesul creației, așa cum este descris în scripturi duce lipsa unui element activ, al unui agent. Ficțiunile, speculații helmontiene, în primul rând arheii îi apar ca salvatoare și el le adoptă fără nicio ezitare. Caută să se apropie de teoria dublului adevăr, pentru a prezerva drepturile teologiei. Cantemir vorbește de știința sacră care are ca bază cărțile sfinte și de știința profană „senzitivă”. Obiectul științei sacre este supranaturalul, pe care omul nu-l poate cunoaște decât din spusele profeților și preoților bisericii creștine, iar știința profană se adresează naturii. Supranaturalul și naturalul se îmbină întrucât acțiunea divinității este supranaturală și are loc numai asupra perioadei creației lumii. Acțiunea supranaturalului încetează și face loc acțiunii naturale, adică forțelor naturii care se desfășoară în absența oricărei intervenții divine.

La începutul cărții a treia, „Progresul creațiunii”, a lucrării *Sacrosanctae...*, Cantemir precizează că, după ce a tratat

---

⁸ Ibidem, p. 122–123.

despre facerea lumii din punctul de vedere al științei sacre, în cea de-a doua carte, „Creațiunea universului”, se ocupă de progresul creațiunii, adică de opera naturii care acționează în mod natural. Sfera supranaturalului și cea a naturalului au un hotar comun. Demarcația lor se face în timp și este momentul în care creația face loc progresului creației. Această delimitare nu se precizează niciodată, punctul în care creatorul se oprește din acțiunea sa supranaturală nu este prea bine delimitat. Limitează acțiunea divinității până la începutul vieții particulare, a existențelor singulare, temporare și pieritoare fără a preciza timpul.

În concepția filosofică a lui Cantemir cu privire la crearea universului sunt oscilații, limite, inconsistențe. Ele motivează includerea arheilor în procesul creației celor temporare. Arheii constituie în concepția lui Cantemir „...factorul activ, dinamic care generează și dezvoltă ființele din natură, ei animă materia apoasă, inertă și îi dau existența temporară în ordinea naturală în momentele dinainte hotărâte de divinitate pentru toate ființele lumii, și în concordanță cu legitatea stabilită de aceasta în mod inițial în ordinea supranaturală. Astfel geneza arheană este prelungirea creației divine pe terenul factorilor naturali, la întretăierea naturalului cu supranaturalul și în sfera științelor naturii”⁹

---

⁹ Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir*, București, Editura Academiei R.P.R., 1964, p. 261.

Natura și fenomenele naturale nu s-au bucurat de prea multă cercetare și cunoaștere la Dimitrie Cantemir, datorită epocii respective în care cosmogoniile mai ocupau un loc de frunte. În secolul al XVII-lea gândirea occidentală oferă o fizică antiaristotelică. Este vorba de fizica lui Descartes, Gassendi, Bacon, chiar și Van Helmont, care dau dovada unui însemnat eroism anticipator. Cantemir participă și el din plin la acțiunea de trezire a spiritelor, ridicându-se împotriva „vorbilor goale” ale acelor care pomenesc evenimente fără cauză. Apără știința împotriva unor „simulacre” cărora nu le corespunde nimic efectiv și condamnă magia, astrologia, în general șarlatanismul științific și practicile oculte. Deși Cantemir se erijează în apărător al ortodoxismului, el tratează subiectele biblice cu destulă libertate dând genezei o „versiune alterată”¹⁰, rupând facerea lumii de desfășurarea ei ulterioară.

Nu se poate spune că fizica lui Cantemir face dovada virtuților teoretice și metodologice pe care le întâlnim la baconism și cartezianism. Cantemir nu desprinde latura cu adevărat progresistă a filosofiei fizice a lui Van Helmont care caută să-și sprijine ipotezele, adesea învechite și arbitrare, pe justificări faptice care merg de cele mai multe ori până la experiment.

---

¹⁰ Ibidem, p. 268.

Cărți publicate de Vasilica Grigoraș

Fragmente de spiritualitate românească, București, Oscar Print, 2001;

Eudoxiu Hurmuzachi și Colecția Hurmuzachi, Biblioteca Județeană „Nicolae Milescu Spătarul”, Vaslui, 2007;

Petre Iosub – un destin exemplar, Vaslui, Thalia, 2008; ediția a doua, 2011;

Anghel Rugină – Omul și savantul, Vaslui, Thalia, 2011 (coautor);

Așa vreau eu, povestiri pentru copii, București, Oscar Print, 2012;

Raze de soare pentru Sara, versuri pentru copii, București, Oscar Print, 2012;

Reflecții filosofice. Convorbiri cu prof. dr. Petre Iosub, Vaslui, Thalia, 2015;

Odă prieteniei. Jurnal de călătorie în Noua Zeelandă, București, Oscar Print, 2015; ediția a doua, 2019

Izvoare nesecate. Însemnări despre oameni și cărți, Iași, PIM, 2016;

Doar cu pana inimii/Only with the pen of the soul, tanka (ediție bilingvă), Iași, PIM, 2016;

Starea vremii azi, senryu, Iași, PIM, 2016;

Ninge pe-oglanda lunii, haiku, Iași, PIM, 2017;
Ochi în ochi cu luna, tanka și pentastihuri /*Looking the moon in the eye*, tanka and pentastiches (ediție bilingvă), Napier (Noua Zeelandă), București, Scripta manent, 2017;
O corabie la timp potrivit, versuri, Iași, PIM, 2018;
Pui de pasăre măiastră, versuri pentru copii, Iași, PIM, 2018;
Seninul din inima cărților, critică literară, Iași, PIM, 2019;
Respiro pe tâmpla timpului, note de călătorii, haibun-uri, Iași, PIM, 2019;
Stropi de toamnă verde, versuri, Iași, PIM, 2020;
Simple adorații, impresii de călătorii, haibun-uri, Iași, PIM, 2020;
Zâmbete în silabe, senryu, Iași, PIM, 2020;
Tâlcuiri la firul ierbii, critică literară, Iași, PIM, 2020;
Nectarul cuvântului scris, critică literară, Iași, PIM, 2021;
Porumbeii mirării, poezii/*The doves of wonder*, poems (ediție bilingvă română-engleză), Iași, PIM, 2021.

Referințe critice (selectiv)

„Marele filosof Blaise Pascal afirma în una din celebrele sale cugetări că, atunci când n-ai un templu în suflet în zadar aștepti apariția unei zeități. Se pare că, cel puțin în parte, acest lucru se potrivește și autoarei volumului de față, Vasilica Grigoraș, care, ani de-a rândul, în tăcere și cu migala măiastră a unui cercetător neobosit, a tatonat și a descoperit, în cărți și în fluxul cotidian al existenței, câteva diamante pe care le-a adunat și le-a organizat sub frumosul și sugestivul nume *Fragmente de spiritualitate românească*.” – **Prof. dr. Petre Iosub** despre vol. *Fragmente de spiritualitate românească*, București, Editura Oscar Print, 2001

„Găsesc înălțătoare preocuparea Vasilicăi Grigoraș de a se dedica celorlați. A-i scoate pe ceilalți în față este o calitate numai a celor care au învățat și știu să ierte.” – **Prof. univ. dr. Mihai F. Ralea** despre vol. *Fragmente de spiritualitate românească*

„Doamna Vasilica Grigoraș, cercetător al culturii române, a realizat recent un dicționar bibliografic al personalităților din Județul Vaslui. Realizarea sa a presupus un volum uriaș de muncă: investigarea numeroaselor surse de informare, de la cele scrise, pierdute prin diverse publicații, până la cele orale,

la care se adaugă contactul direct cu personalitățile, familia sau prietenii acestora.” – **Prof. univ. dr. Mircea Regneală** despre vol. *Fragmente de spiritualitate românească*

„Cu minuțiozitate, tenacitate și rafinament, autoarea a sintetizat în acest dicționar viața și opera a peste 400 de personalități vasluiene, oferind atât specialiștilor din instituțiile de informare și documentare, cât și publicului larg, un instrument de referință deosebit de util și aducând, astfel, un omagiu oamenilor de seamă născuți pe aceste meleaguri.” – **Voichița Dragomir** despre vol. *Fragmente de spiritualitate românească*

„Avem în față o carte, elogiul la 70 de ani, dedicată profesorului de filosofie, scriitorului și managerului educațional Petre Iosub. Una din zecile, sutele de excepții de la ruină, clamată ditirambic, a școlii și cugetării românești de azi. O carte de la Vaslui, ca de pretutindeni – interviu, note biobibliografice, problematica lucrărilor, opinii despre om și autor, gânduri aniversare. O carte de dragoste.” – **Prof. univ. dr. George Anca** despre vol. *Petre Iosub – un destin exemplar*, Vaslui, Thalia, 2008

„O carte extrem de interesantă prin felul de concepție și realizare. Nici nu se putea altfel, deoarece își propune nu numai o prezentare dar și o apropiere între două principii, domenii, care, deși au conexii la rădăcină, cresc foarte deosebit în formele de manifestare, fiind aici vorba de filosofie și poezie. Acestea se

reîntâlnesc însă, în cazul acesta în mod fericit în personalitatea și harul profesorului dascăl Petre Iosub.” – **Ioan Miclău** despre vol. *Petre Iosub – un destin exemplar*

„Vasilica Grigoraș a înțeles să procedeze metodic și să ofere cititorilor un tablou coerent al personalității celui omagiat, pe care îl chestionează meticulos, într-un amplu dialog persuasiv. Sunt urmărite reperele-cheie ale unui destin [...]” – **Teodor Pracsu** despre vol. *Petre Iosub – un destin exemplar*, ediția a doua, Vaslui, Thalia, 2011

„Pe lângă descrierile de finețe și de mare rafinament artistic dăruite peisajului geologic, autoarea va «capta» în memoria proprie și a timpului numeroase aspecte din viața, activitatea și comportamentul oamenilor, din tradițiile ancestrale ale băștinașilor maori, dar și ale populației europene și asiatice care a «invadat» acest spațiu.” – **Petre Coropceanu** despre vol. *Odă prieteniei. Jurnal de călătorie în Noua Zeelandă*, București, Editura Oscar Print, 2015

„Cartea se individualizează și prin stilul evocator aplicat și deschis tuturor aspectelor vieții zilnice, când atent descriptiv, când alert și jucăuș, alteori fin autoironic, dar mai ales liric (cea mai prețioasă calitate a stilului autoarei, mai rar întâlnită în jurnalele de călătorii).” – **Georgeta Petre** despre vol. *Odă prieteniei. Jurnal de călătorie în Noua Zeelandă*

„Cartea Vasilicăi Grigoraș se citește cu plăcere și interes și este binevenită în peisajul culturii românești, pentru toate vârstele și categoriile sociale, mai ales pentru tinerii doritori să cunoască și să se informeze, să se îmbogățească spiritual.” – **Nela Grigoriu** despre vol. *Odă prieteniei. Jurnal de călătorie în Noua Zeelandă*

„Jurnalul, cuminte și cald, ca jurnalele junilor cultivați ce deschideau lumea în alt veac, are de toate și de interes [...] Minuțiozitate descriabilă de dascăl de biserică, notând în carnetul lui totul [...] Un jurnal ca pe vremuri, sincer, tonic, critic uneori și fotografic și exact precum un jurnal de bord. Cu un ton ușor retro. De pildă, cineva învățase engleza «cu multă sânguință».” – **Victor Cilincă** despre vol. *Odă prieteniei. Jurnal de călătorie în Noua Zeelandă*

„Rafinamentul domniei sale, spiritul de observație brodat de istoria acestui ținut de basm, locurile care duc la imaginație, la descrieri copleșitoare, toate la un loc te invită la meditație, la comparație.” – **Ecaterina Nicolae** despre vol. *Odă prieteniei. Jurnal de călătorie în Noua Zeelandă*

„Titlul *Izvoare nescate*, o metaforă inspirată, cred că exprimă această idee de comoară inepuizabilă în timp de spiritualitatea românească.” – **Georgeta Petre** despre vol. *Izvoare nescate. Însemnări despre oameni și cărți*, Iași, PIM, 2016

„Încă o pană iscusită... Fără discuție, Vasilica Grigoraș își află locul între cei doar o mână de autori cu talent evident pentru acest poem hâtru fără a fi veninos – senryu.” – **Corneliu Traian Atanasiu** despre vol. *Starea vremii azi*, senryu, Iași, PIM, 2016

„Te invit călduros, cititorule, la o călătorie de agrement intelectual în fermecătoarea lume a Vasilicăi Grigoraș. Vei fi întâmpinat acolo cu multă generozitate, oferindu-ți câteva clipe de bucurie printr-un bogat rafinament de limbaj, acid și, uneori, urmuzian, decantând gânduri despre realități, comune și dramatice, de lângă noi și de dincolo de noi, totul convertit în metafore-poem, un fel de mini-cristale lirico-satirice care scot în lume marea și frumoasa sensibilitate a autoarei.” – **Prof. dr. Petre Iosub** despre vol. *Starea vremii azi*, senryu

„Senryu este o abordare ușor satirică, umoristică a naturii umane. Așa încât titlul cărții, *Starea vremii azi* se referă nu la meteo, ci la social-politic. Cartea Vasilicăi Grigoraș include poeme dibaci lucrate.” – **Dan Plăeșu** despre vol. *Starea vremii azi*, senryu

„Am parcurs volumul structurat inedit în cele opt părți, cu onoarea și atenția pe care o merită munca de creație și cunoaștere a valorii cuvântului scris, tandru atins nu numai de pana inimii dar și de seninătatea și echilibrul interior al autoarei, Vasilica Grigoraș.” – **Ana Urma** despre vol. *Doar cu pana inimii/Only with pen of the soul*, tanka, Iași, PIM, 2016

„O capodoperă a acestui tip de poem [haiku] este poemul Vasilicăi Grigoraș: steagul arborat/ de florile mărilor –/ speranța în plop.” – **Corneliu Traian Atanasiu** despre vol. *Ninge pe-oglinđa lunii*, haiku, Iași, PIM, 2017

„Spiritul fin de observație, uneori ludic, alteori satiric, filonul liric profund, general uman sau specific românesc, tehnica fină și dificilă a haiku-ului sunt câteva din calitățile certe (validate prin premiile obținute la concursurile de haiku) ale autoarei.” – **Georgeta Petre** despre vol. *Ninge pe-oglinđa lunii*, haiku

„Nu pot descrie imensa plăcere și bucurie pe care o trăiesc la citirea haiku-urilor Vasilicăi Grigoraș... autoarea vine cu înțelesuri neașteptate, ori alături de acestea face jocuri semantice și ne luminează, înseninându-ne.” – **Elena Ciubotaru** despre vol. *Ninge pe-oglinđa lunii*, haiku

„Vasilica Grigoraș știe să transmită, cu emoție, adevăruri universal valabile, starea de creștere a ființei pe drumul imaginar al înțelegerii spre tărâmul comun, situat în sfera idealului și sensibilității multora dintre noi.” – **Ana Urma** despre vol. *Ochi în ochi cu luna*, tanka și pentastihuri/*Look the moon in the eye*, tanka and pentastiches, Scripta manent, Napier (NZ), 2017

„Vasilica Grigoraș închină imnuri tuturor lucrurilor firești ale vieții cărora le dă sensuri nebănuite și crează o arhitectură clară a ideilor.” – **Ana Anton** despre vol. *Ochi în ochi cu luna*, tanka și pentastihuri/*Look the moon in the eye*, tanka and pentastiches

„La fiecare aplecare asupra cărții descoperi noi și noi valențe ale poemelor, alte tainice împletiri de stări, sentimente, într-o gamă largă de nuanțe, împresurate de lumină ori cufundate în umbrele eului liric.” – **Elena Ciubotaru** despre vol. *Ochi în ochi cu luna*, tanka și pentastihuri/*Look the moon in the eye*, tanka and pentastiches

„Autoarei, o fină observatoare, nu-i scapă nimic din ceea ce se întâmplă, se petrece în lumea micilor viețuitoare. Detaliile și aspectele reperate în periplul ei cotidian prin natură se țin insesizabil într-un buchet de stimuli care-i generează tot felul de semnificații, de mesaje.” – **Cezar Florin Ciobîcă** despre vol. *Ochi în ochi cu luna*, tanka și pentastihuri/*Look the moon in the eye*, tanka and pentastiches

„Oricum, în împletirea dintre elementele naturii (marea de smarald, ceru-nstelat, nisipul cald) și sensibilitatea umană, câștigă melancolia. Și poezia, firește. Natura nu este neapărat cauză a trăirilor intense, dar le stimulează, le întărește, le aprofundează.” – **Petru Ioan Gârda** despre vol. *Ochi în ochi cu luna*, tanka și pentastihuri/*Look the moon in the eye*, tanka and pentastiches

„Din poeme răzbate aceeași seninătate, rezultat al unei înțelepciuni la care autorul a ajuns ca urmare a înțelegerii fenomenelor («totul se-ntâmplă c-un rost») și a căutării seninului în natură («trandafiri galbeni», «clipocitul cascadei») și în artă («tonuri de vioară»). În viziunea autorului, aceasta

este «cheia lacătului»”. – **Dan Norea** despre vol. *Ochi în ochi cu luna, tanka și pentastihuri/Look the moon in the eye, tanka and pentastiches*

„Poezia modernă a Vasilicăi Grigoraș tinde spre o textură conotativ-denotativă, în care limbajul direct, univoc, precis, se împletește cu cel indirect, încifrat, plurivoc, intuitiv, tendința fiind ca poezia să fie filozofie, putând constata o filozofie a poeziei.” – **Mariana Gurza** despre vol. *O corabie la timp potrivit*, Iași, PIM, 2018

„Poeziile ei sunt bine șlefuite și o consider un Brâncuși la începutul vieții sale de artist, un Brâncuși al versului; citindu-l, îți pătrunde direct în suflet și se prelinge precum stropul de ploaie de-a lungul pielii catifelate de sub îmbrăcăminte și absorbit de pământul însetat, ars și crăpat de soarele dogoritor al vieții.” – **Ben Todică** despre vol. *O corabie la timp potrivit*

„Poezia autoarei se înscrie în sfera liricii feminine sensibile, subtile și rafinate, cu sinceritate strunită discret și elegant. Versurile sale concentrate, sintetice uneori, exprimă multă substanță poetică, de altfel, poeta și-a afirmat această calitate de exprimare concisă, plină de esență, în speciile lapidare nipone.” – **Georgeta Petre** despre vol. *O corabie la timp potrivit*

„De multe ori, și acesta poate fi specificul poeziei Vasilicăi Grigoraș, epitetetele se înlănțuie, formând o coroană care înno-

bilează versul. Din una în cealaltă, ele sunt o inflorescență parfumată care se cere admirată și prețuită în aceeași măsură.” – **Cezarina Adamescu** despre vol. *O corabie la timp potrivit*

„Autoarea s-a construit pe sine etapă cu etapă, s-a rafinat spre a se înălța treptat dar cert în creația sa poetică și [...] se lasă descoperită încetul cu încetul de cei care au un gust fin pentru poezia profundă.” – **Dr. Valentina Teclici** despre vol. *O corabie la timp potrivit*

„Să poți să fi copil fie măcar și pentru o zi este o realizare, printr-o carte însă poți să rămâi copil pentru eternitate.” – **Valeria Tamaș** despre vol. *Pui de pasăre măiastră*, Iași, PIM, 2018

„În acest decor mirific, copiii pot descoperi în versuri calde cu rimă împerecheată, foarte ușor de memorat, tainele naturii, în care se pot juca *De-a v-ați ascunselea* prin *Viața dulce ca mierea*, purtând în glas un *Cântec*.” – **Lolica Gabriela Antipa** despre vol. *Pui de pasăre măiastră*

„Autoarea a demonstrat prin volumele publicate o certă vocație poetică, sensibilitate față de marile întrebări și sensuri ale existenței, un excelent spirit ludic, demonstrat în versurile pentru copii și nu numai.” – **Georgeta Petre** despre vol. *Pui de pasăre măiastră*

„Vom întâlni surprinzătoare interpretări, este suficient să aruncăm o privire asupra cuprinsului cărții pentru a ne forma

o idee despre capacitatea de analiză literară, reținând reunirea detaliului cu axioma, a meditației cu iluzia, a exilului interior cu faptul divers, a misterului cu realul.” – **Nicolae Busuioc** despre vol. *Seninul din inima cărților*, critică literară, Iași, PIM, 2019

„Intersectări de păreri, analogii, exegeze pe text făcute cu aplomb, lasă impresia unui studiu temeinic argumentat dar pigmentat și cu o evidentă suavitate, o devoțiune prietenoasă pentru autorul aflat sub lupă.” – **Veronica Balaj** despre vol. *Seninul din inima cărților*

„Autoarea face pur și simplu o radiografiere cu mijloace moderne, intelectuale, a celor 25 cărți recenzate, incizând fiecare frază, despiciând în patru fiecare cuvânt, analizând, comparând, drămuind fiecare literă. [...] Cronicile din volumul în discuție sunt ele însele literatură pură. Se vede clar că autoarea a ajuns la apogeul carierei scriitoricești.” – **Girel Barbu** despre vol. *Seninul din inima cărților*

„Discursul fluent, ușurința și capacitatea de a diseca conținutul, evocarea situațiilor și descoperirea talentului autorilor de a crea și planta personajele în propriile scenarii realiste, romantice, metafizice etc., sunt surprinse și creionate în adevărate exegeze, presărate pe alocuri cu judecăți de valoare asumate: pilde, îndemnuri, remarci.” – **Ana Urma** despre vol. *Seninul din inima cărților*

„Este critica de întâmpinare benefică? Este, desigur. O spune încă din prefață Nicolae Busuioc, care apreciază laudativ eforturile scriitoarei Vasilica Grigoraș, «autoare a peste 15 volume, cu o încrengătură literară diversă, care își leagă numele de viața cultural-literară vasluiană și nu numai».” – **Dan Plăeșu** despre vol. *Seninul din inima cărților*

„Autoarea [...] păstrează legături solide cu cei stabiliți pe alte meridiane, le promovează scrierile și susține ideea generoasă a multiculturalismului în pofida distanțelor și a inerentelor bariere lingvistice. Nu întâmplător unele volume sunt ediții bilingve (română-engleză), în speranța legitimă că receptarea estetică va fi mai largă.” – **Teodor Pracsu** despre vol. *Seninul din inima cărților*

„Botezată în inima focului, cartea în discuție se poate încadra, estetic, în categoria apolinicului, atât prin seninătatea titlului, cât și prin echilibrul judecăților critice, prin descifrarea din aproape în aproape a rostului fiecărei opere literare interpretate într-un limbaj adecvat, stăpânit cu siguranța și finețea unui spirit trecut printr-o serioasă cultură, solidă și lucidă, scriitoarea are, așadar, ochiul format prin costiniana osârdie a «cetitului cărților», de unde și caracterul acut intelectualist al descifrării sensurilor profunde și al sentimentelor exprimate în fiecare volum luat sub observație.” – **Simion Bogdănescu** despre vol. *Seninul din inima cărților*

„Continuând lectura Jurnalului de călătorie intitulat *Odă prieteniei*, începi să înțelegi că astfel privește cu admirație lumea, numai omul estetic, cel care având suflet și «armură» de artist își poate stăvili, când vrea, pornirile contemplative, aplecându-se asupra scrierii și îi transferă din pulsul trăirilor sale focul în care se modelează creația.” – **Tudor Cicu** despre vol. *Odă prieteniei. jurnal de călătorie în Noua Zeelandă*, ediția a doua, Iași, PIM, 2019

„Autoarea reușește să dea sens de vacanță peregrinărilor sale, atentă să capteze, să absoarbă și să interiorizeze tot ceea ce ochiul pământeanului ar putea insera pe retina sufletului. [...] Astfel, obiectivele trecute în revistă sunt descrise în așa fel încât să te simți într-o stare ubicuă, purtând, cum altfel, statutul asumat la începutul lecturii: turist, vizitator, pelerin.” – **Pr. Mircea Istrățucă** despre vol. *Respiro pe tâmpla timpului*, note de călătorii, haibun-uri, Iași, PIM, 2019

„Pasajele narative, documentare ori descriptive, neutre sunt întrerupte de o emoție ce produce o schimbare de tonalitate. Prin doza de vervă lirică inserată în proză, Vasilica Grigoraș reușește să dea mai multă expresivitate scriiturii, să comunice trăirile sale atât minții cât și inimii cititorului. Întâlnim aici lirismul ca plenitudine a subiectivității prin mărturisiri profunde și discrete, fără exprimări stânenjitoare.” – **Georgeta Petre** despre vol. *Respiro pe tâmpla timpului*, note de călătorii, haibun-uri

„Însemnările Vasilicai Grigoraș din *Respiro pe tâmpla timpului* completează biblioteca jurnalelor de călătorie, un capitol tot mai consistent al literaturii noastre care dovedește predilecția românilor pentru explorarea lumii, pentru cunoașterea frumuseții lăsate de Marele Creator.” – **Dr. Anastasia Dumitru** despre vol. *Respiro pe tâmpla timpului*, note de călătorii, haibun-uri

„Vasilica Grigoraș, în volumul de versuri *Stropi de toamnă verde*, scrie despre căutarea izvorului luminii, prin credință.” – **Daniel Luca** despre vol. *Stropi de toamnă verde*, versuri, Iași, PIM, 2020

„Frumusețea cuvintelor folosite, eleganța exprimării, din capul locului înseamnă bună cuviință și responsabilitate. Respectul pentru limba vorbită înseamnă și respectul pentru cele din jur și pentru Cel care le-a adus în ființă.” – **Alexandru Nemoianu** despre vol. *Stropi de toamnă verde*, versuri

„Lectura versurilor este o călătorie poetică în viața și în casa inimii unei ființe delicate, sensibile, iubite și visătoare, revoltată și iertătoare, mândră și smerită, puternică și luptătoare pentru împăcarea cu sine, pentru frumusețe, vocație și credință.” – **Georgeta Petre** despre vol. *Stropi de toamnă verde*, versuri

„Cartea *Simple adorații, Impresii de călătorie*, semnată de Vasilica Grigoraș, este grădina cu flori a casei din ținuturile Vasluiului, de deasupra căreia, din balcon, ne invită să ne

bucurăm de parfumul florilor plantate și îngrijite de ea, care se bucură de «O cruce nouă/ petale de flori în vânt».” – **Pr. Marcel Miron** despre vol. *Simple adorații*, impresii de călătorii, haibun-uri, Iași, PIM, 2020

„Cu meticulozitate în detaliu sau în perspectivă, ea știe să observe, să consemneze, să descopere și să sugereze concepte turnate într-o limbă clară și un stil laconic, sobru, cu simțul nuanțelor. Proza este împânzită de micropoeme, de factură niponă, haiku-uri, care dezvoltă, în esență, concepte estetice specifice.” – **Florica Pățan** despre vol. *Simple adorații*, impresii de călătorii, haibun-uri

„Curgerea vremii este subtil nuanțată în secțiunea care grupează succesiunea anotimpurilor unui an (nedeterminat), receptate senzorial și reflexiv. [...] Nu predominanța stilistică îmbracă peisajele, ci emoția naratoarei particularizată pentru fiecare anotimp.[...] O aură legendară îmbracă lăcașele vizitate și însăși personajul-relator pare să fie martor al întrupării în legendă.” – **Lina Codreanu** despre vol. *Simple adorații*, impresii de călătorii, haibun-uri

„Volumul de față, pe lângă frumusețea scriiturii și a crezului de viață model, pe lângă bogăția de impresii și de date riguros selectate despre valorile spirituale, lăcașurile istorice și de credință ale neamului românesc, împărtășite cu generozitate, prin concluzia firească a faptului că «adorațiile» autoarei nefiind nicidecum „simple” conferă noblețe spirituală oricărei biografii,

poate constitui și o provocare la introspecție și interogație, la cercetarea evoluției propriiei personalități, cu răspunsuri mai mult sau mai puțin mulțumitoare, cu efecte, desigur benefice și uneori reparatoare.” – **Georgeta Petre** despre vol. *Simple adorații*, impresii de călătorii, haibun-uri

„Vasilica Grigoraș face parte din categoria puținilor scriitorii de poezie de sorginte niponă, care, pe lângă haiku, scriu foarte bine și senryu. [...] Comedia umană, bogată în subiecte atât de diverse, sperăm că o va inspira în continuare pe Vasilica Grigoraș și că o va determina să ne ofere în viitor și alte creații la fel de valoroase precum acest volum dăruit din suflet nouă, cititorilor.” – **Cezar-Florin Ciobică** despre vol. *Zâmbete în silabe*, senryu, Iași, PIM, 2020

„În toată scriitura Vasilicăi Grigoraș, fie că e vorba de propriile trăiri și contemplații (nu doar filozofice, ci și) artistice ale realității, fie că relatează despre roadele zbuciumului creator ale altor mânuitori de condei, în centrul atenției se află întotdeauna și cu sfințenie forța sugestivă a cuvântului care ne înnobilează în trăirile și făptuirile noastre lumești. [...]” – **Prof. univ. dr. Nicolae Mătcăș** despre vol. *Tâlcuiri la firul slovei*, critică literară, Iași, PIM, 2020

„*Nectarul cuvântului scris* este o carte bine scrisă, bine organizată în etape bine gândite de analiză critică menită să precizeze dimensiunile lăuntrice și semnificațiile unor scrieri.

Aflându-se într-o perioadă de vârf a eflorescenței harului său, Vasilica Grigoraș surprinde cu finețe și relevază cele mai subtile vibrații ale cărților, descriindu-le cu acuitate reală, într-o tonalitate blândă și atractivă. Cine citește asemenea recenzii este ispătit de dorința de a căuta cărțile și a le citi.” – **Dr. Valentina Teclici** despre vol. *Nectarul cuvântului scris*, critică literară, Iași, PIM, 2021

„Ca specialistă a poeziei japoneze, nu ne putea lipsi de prezența unui haiku unde contrariile se complinesc într-un fascinant joc al sensurilor din cuvintele alese să construiască invizibilul. El este camuflat în poezii secvențiale, ca inovație de temă și stil. Vasilica Grigoraș poate să spună lucruri esențiale despre natura umană atât în metafore bogate, cât și în cuvinte simple și puține a căror lege a inefabilului o cunosc doar unii poeți.” – **Victoria Milescu** despre vol. *Porumbeii mirării/The doves of wonder*, Iași, PIM, 2021

Cuprins

<i>O sinteză binevenită</i> , prefață de Costin Tuchilă	5
Capitolul 1: Rege între filosofi și filosof între regi	7
Capitolul 2: Concepția lui Dimitrie Cantemir despre existență	23
2.1 Încercarea de explicare deistă a creației universului	25
2.2 Problema timpului în filosofia cantemiriană	38
2.3 Teoria cauzalității în concepția cantemiriană	43
Capitolul 3: Principalele trăsături ale gnoseologiei lui Cantemir	55
3.1 Evoluția în înțelegerea rolului și importanței rațiunii în cunoaștere, de la <i>Sacrosanctae...</i> la <i>Compendiolum...</i>	55
3.2 Logica	67
Capitolul 4: Modelul uman și problematica omului în concepția cantemiriană	75
Capitolul 5: Concluzii	94
Bibliografie	99
Cărți publicate de Vasilica Grigoraș	102
Referințe critice (selectiv).....	104

EDITURA

LEVIATHAN

La Editura Leviathan au apărut:

- Radu Comșa, *De ce și-a lăsat Petre P. barbă și alte povestiri*, proză scurtă, prefață de Costin Tuchilă, 130 p., 2021. ISBN 978-606-95136-0-6. Preț: 12 lei; 6 euro.
- Cornelia Bartels (Germania), *Decupaje*, proză scurtă, prefață de Costin Tuchilă, postfață de Pușa Roth, 176 p., 2021. ISBN 978-606-95136-1-3. Preț: 15 lei; 8 euro.
- „Nino Nino” și poveștile copilăriei, texte și desene ale copiilor din grupul artistic „Nino Nino” din Brăila, din cadrul proiectului „Zâmbetul unește” al Asociației Culturale Leviathan, realizat împreună cu Biblioteca Județeană „Panait Istrati” Brăila, Secția de Împrumut pentru copii. Ludotecă. Prefață și prezentări de Lică Barbu, cuvânt introductiv de Mihaela Doinița Stanciu, postfață de Pușa Roth. Coperta: Rudy Roth, 112 p., 2021. ISBN 978-606-95136-2-0. Preț: 15 lei; 8 euro.
- Pompilius Micu, *Un visător rătăcit în viitor*, proză scurtă, 128 p., 2021. ISBN 978-606-95136-3-7. Preț: 15 lei; 8 euro.
- Gina Zaharia, *Cartea de sub braț*, proză scurtă, prefață de Costin Tuchilă, postfață de Pușa Roth, referințe critice despre poezia și proza Ginei Zaharia. Coperta: Rudy Roth, 232 p., 2021. ISBN 978-606-95136-4-4. Preț: 20 lei; 10 euro.
- Camelia Cristescu (Spania), *Rețete de supraviețuire între solstiții*, poeme. Cu un cuvânt introductiv al autoarei. Postfață de Costin Tuchilă. Coperta: Rudy Roth. Foto copertă: lucrare de Rainer (Cuba). Ilustrații: Arisi, Palma de Mallorca (Spania). 166 p., ediție cartonată și broșată, 2021. ISBN 978-606-95136-5-1. Preț: 20 lei (broșată), 40 lei (cartonată); 10 euro (broșată), 20 euro (cartonată).

• Lică Barbu, *Aventurile lui Licuță dincolo de Capătul Lumii*, povestire, ilustrații de Cristina-Anamaria Paraschiv, prefață de Costin Tuchilă, coperta: Rudy Roth, 116 p., 2021. ISBN 978-606-95136-6-8. Preț: 15 lei; 8 euro.

• Eric Alexander Roth (Palma de Mallorca, Spania), *Vertical Gardens*, volum în limba engleză, cu ilustrațiile autorului, coperta: Rudy Roth, 36 pagini, color, ediție de lux, cartonată, 2021. ISBN 978-606-95136-7-5. Preț: 30 lei; 15 euro.

• Gina Zaharia, *Povești pentru Ilinca*, literatură pentru copii, ilustrații de Costin Tuchilă, coperta: Rudy Roth, 64 p., color, ediție de lux, cartonată, 2021. ISBN 978-606-95136-8-2. Necomercială. Cartea are și ediție electronică (pdf, acces gratuit), ISBN 978-606-95394-0-8. Ediția electronică poate fi citită și descărcată de pe portalul editurii.

• Dan Caragea (Portugalia), *Despre corp și frumusețe în viață și în arte*, eseu, cu 88 de ilustrații color, ediție electronică (pdf, acces gratuit), 112 p., 2021. ISBN 978-606-95136-9-9. Volumul poate fi citit și descărcat de pe portalul editurii.

• Ionuț Cristache, *A doua față*, roman, prefață de Costin Tuchilă, coperta: Rudy Roth, 180 p., 2022. ISBN 978-606-95394-1-5. Preț: 20 lei; 10 euro.

• Ovidiu Gligu (Belgia), *Uimitoarele aventuri ale grăsanului Mickey din Zona Gării*, roman liric, prefață de Costin Tuchilă, coperta: Rudy Roth, 114 p., 2022. ISBN 978-606-95394-1-5. Preț: 20 lei; 10 euro.

• Marieta Cristian, *La pas cu absolutul*, poeme, prefață de Victoria Milescu, coperta: Rudy Roth, 138 p., 2022. ISBN 978-606-95394-3-9. Preț: 20 lei; 10 euro.

Cărțile au prețuri foarte accesibile și sunt editate în condiții grafice deosebite.

În curs de apariție:

Pușa Roth, *Aventurile lui UNU*, povestire pentru copii, desene de Albert Frederick Roth

Iuliana Dinu, *Povestiri cu tâlc*, fabule, ilustrații de Alexandra Barbu, clasa a VI-a, Școala nr. 2 Voluntari, Ilfov

Fernando Pessoa, *Mensagem*, poezii/*Mesaj*, poezii, traducere, prefață și note de Dan Caragea, ediție bilingvă, portugheză-română

Pe portalul editurii, detalii despre volume și autori, fragmente din cărți. Adresa: <https://editura.leviathan.ro/>

Toți cei care doresc să colaboreze cu Editura Leviathan sau să cumpere cărțile noastre ne pot contacta pe adresele de mail:

costintuchila@gmail.com

pusa.roth@yahoo.com

Lector: Puşa Roth

Tehnoredactare: Leviathan. Apărut: 2022.

Format: 14,8x21 cm.

Editura Leviathan, Bucureşti, România.

E-mail: costintuchila@gmail.com; pusa.roth@yahoo.com;
leviathan.romania@yahoo.com

Tiparul: P.F.A. Savu Nicoleta

E-mail: digitalceramicart@yahoo.com

Vasilica Grigoraș propune un studiu cu rigoare academică, o sinteză binevenită dedicată ideilor filosofice din opera lui Dimitrie Cantemir, într-o măsură o noutate, pentru că sunt foarte puține studiile care se referă numai la filosofia ilustrului cărturar român, „rege între filosofi și filosof între regi”, cum a fost numit. Bună cunoscătoare a întregii opere a lui Cantemir, Vasilica Grigoraș extrage cu atenție din fiecare scriere a savantului ideile care pot contura într-adevăr o concepție filosofică.

Costin Tuchilă

DEMETRIVS
S.ROSSIACI
et MOLDAVIÆ
PETRIM.ROSSORI
SENATOR.et AB IN

CANTEMIR.
IMPERII,
PRINCEPS.
Imperatoris
TIMIS CONSILII

ISBN 978-606-95394-4-6

978-606-95394-4-6

GEOGRAPHICA
MOLDAVIA

Ovidia

FI A

IMP

Maxi
ment

Salcoo

Brailo